

Till arbetspensionsanstalterna

JUSTERING AV PENSIONSLÖNEN EFTER PRÖVNING

I lagen om pension för arbetstagare har redan från lagens ikraftträdelse medgetts möjlighet att justera pensionslönen efter provning. För närvarande har 7 § 2 mom. APL följande lydelse:

Utredes det på grund av uppgift av arbetstagare eller förmånstagare, att den pensionsgrundande lönen i arbetstagarens eller förmånslåtarens senaste arbetsförhållande, som faller under denna lag, av undantagsskäl varit lägre än hans i enlighet med 9 § justerade lön i samma arbetsförhållande, innan sådant skäl yppade sig, under så lång tid, att den större lönen kunde anses såsom stabiliserad, och inverkar denna omständighet väsentligt på pensionsskyddet, anses såsom pensionsgrundande lön medelbeloppet av den arbetsförtjänst han hade åtnjutit, om nämnda skäl icke hade förelegat. Detsamma gäller även övriga under denna lag fallande arbetsförhållanden såframt de upphör under en tid om 360 sådana dagar närmast före pensionsfallet, för vilka arbetstagaren eller förmånslåtaren icke uppburit i lagen om riksfattande arbetslöshetskassor avsett dagunderstöd. Utredes det, att den pensionsgrundande lönen av undantagsskäl är på motsvarande sätt högre än förenämnda stabiliserade arbetsförtjänst, må den pensionsgrundande lönen på samma sätt sänkas.

Pensionsskyddscentralen har i cirkulär 19/66 senast utfärdat anvisningar om tillämpningen av undantagsstadgandet. Till följd av att uträkningssättet för pensionslönen ändrades med verkan från 1.1.1979 (de två mellersta av fyra) samt på grund även av andra ändringar i APL och av förändringar i rättspraxis har undantagsstadgandets betydelse blivit allt större. Det har sålunda uppstått ett tydligt behov av att genom cirkulär utfärda justerade tillämpningsanvisningar.

LA-avdelningen/aok

12.1.1983

2

1. INITIATIV TILL JUSTERING AV PENSIONSLÖNEN

Enligt lagens ordalydelse förefaller utgångspunkten vara den, att det är pensionssökanden själv eller efter hans död förmånstagaren, som tar initiativet till en justering uppåt av pensionslönen. Det har likväl inte varit meningen att hindra pensionsanstalten från att på eget initiativ justera pensionslönen. I praktiken har de flesta pensionsanstalter redan i handläggningsskedet undersökt, om undantagsstadgandet eventuellt borde tillämpas. Trots att ett uttryckligt stadgande därom saknas, bör pensionsanstalterna själva på eget initiativ tillämpa undantagsstadgandet, när pensionsanstalten av pensionsansökningshandlingarna (t.ex. arbetsgivarnas anmälningar, läkarutlåtanden, registerutdrag) ser, att förutsättningar finns för en sådan tillämpning.

Pensionssanstalten kan justera lönegrunden nedåt i de fall då det av handlingarna framgår, att pensionslönen enligt det normala räknesättet av en exceptionell orsak är väsentligt högre än den tidigare stabiliserade lönenivån.

2. SYFTET MED UNDANTAGSSTADGANDET OCH FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR DESS TILLÄMPANDE

Räknesättet för pensionslönen enligt huvudregeln (7 § 1 mom. APL) leder i allmänhet till ett rätt slutresultat. I praktiken uppstår det likväl situationer, då den enligt huvudregeln uträknade pensionslönen i väsentlig grad avviker från den i arbetsförhållandet stabiliserade förtjänstnivån av någon exceptionell orsak under de år som skall beaktas vid den normala uträkningen av pensionslönen. För att i sådana fall rätta till situationen ingår i lagen ett undantagsstadgande (7 § 2 mom APL). Med tillämpning av detta stadgande kan pensionslönen i det i lagen definierade senaste arbetsförhållandet, om de föreskrivna förutsättningarna uppfylls, bestämmas på ett från huvudregeln avvikande sätt, och en riktig lönegrund fås för den pension som skall beviljas.

Emedan 7 § 2 mom. APL är avsett att tillämpas endast i undantagsförhållanden, är dess tillämpningsområde begränsat. Stadgandet kan tillämpas när följande fyra förutsättningar föreligger:

1. fråga är om det senaste arbetsförhållande som lagrummet avser,
2. lönen har sjunkit eller ökat av orsak som bör anses vara exceptionell,

LA-avdelningen/aok

12.1.1983

3

3. löneinvån innan den exceptionella orsaken yppade sig bör anses vara stabiliserad,

4. inverkan på pensionsskyddet är väsentlig.

I lagen har fastställts de allmänna gränserna för en justering efter prövning. Däremot finns det ingen exakt definition på förutsättningarna för stadgandets tillämpning. Detta kan anses motiverat med tanke på att få till stånd en så smidig praxis som möjligt, emedan en tillämpning av undantagsstadgandet kräver en prövning från fall till fall, varvid de i lagen definierade förutsättningarna måste beaktas som en helhet. Sett ur pensionstagarens perspektiv är det också på detta sätt möjligt att uppnå ett rättvist slutresultat, emedan alla de olika situationer som av exceptionella orsaker kan uppstå i praktiken inte går att reglera genom en räkneformel.

2.1. Senaste arbetsförhållande

Undantagsstadgandet kan enligt lagen tillämpas inte enbart på det sista arbetsförhållandet utan också på ett sådant arbetsförhållande, som har upphört under en tid om 360 sådana dagar närmast före pensionsfallet, för vilka arbetstagaren eller förmånsåtagaren inte har uppburit i lagen om riksomfattande arbetslöshetskassor avsett dagunderstöd. Stadgandet utvidgades på detta sätt samtidigt som förutsättningarna för utfående av heleffektiv invalidpension ändrades.

Syftet med ändringen av 6 § 3 mom. APL var, att återstående anställningstid skulle kunna anslutas till ett helt kort arbetsförhållande endast i undantagsfall, emedan lönen i korta arbetsförhållanden helt slumpmässigt eller på grund av sjukdom kan avvika till och med kännbart från arbetstagarens stabiliserade lönenivå. Då pensionen på basen av återstående anställningstid i synnerligen hög grad kan inverka på en persons totala pensionsskydd, är det viktigt att undantagsstadgandet också kan tillämpas på det arbetsförhållande, vartill den återstående tiden ansluts. Betydelsen av undantagsstadgandets utvidgning visar sig också i sådana situationer, då den återstående tiden av uträkningstekniska orsaker skall anslutas till ett sista, kortvarigt arbetsförhållande, och arbetstagaren har ett tidigare långvarigt arbetsförhållande, som har en betydande inverkan på pensionsbeloppet och vari lönen har sjunkit av exceptionell orsak (se exemplet i bilagan).

2.2. Exceptionell orsak

Syftemålet med undantagsstadgandet är att göra det möjligt att med beaktande av alla de orsaker som kan anses vara exceptionella efter prövning använda ett förfarande som avviker från huvudregeln för pensionslörens uträknande. Lagens ordalydelse lämnar rum för tolkning av, vad en exceptionell orsak är. I praktiken har begreppet exceptionell orsak tolkats snävt och begränsats till ett relativt sett fåtal orsaker. Från första början ansågs som exceptionella orsaker endast försämring i hälsotillståndet och brist på arbete. Ändringar i lagstiftningen samt rättspraxis har dock i viss mån utvidgat begreppet exceptionell orsak.

2.3. Stabiliserad lönenivå

Enligt lagen "Utredes det --- att den pensionsgrundande lönen --- av undantagsskäl varit lägre än hans i enlighet med 9 § justerade lön inom samma arbetsförhållande, innan sådant skäl yppade sig, under så lång tid, att den större lönen kunde anses såsom stabiliserad, --- anses såsom pensionsgrundande lön medelberloppet av den arbetsförtjänst han hade åtnjutit, om nämnda skäl icke hade förelegat". Lagen tillämpas på motsvarande sätt, när den stabiliserade lönenivån avgörs då lönen har sjunkit.

En justering av pensionslönen efter prövning förutsätter således, att lönenivån innan den exceptionella orsaken uppenbarade sig, kan anses vara stabiliserad. Lagens ordalydelse "under så lång tid" skall tolkas från fall till fall sålunda, att vid lagens tillämpning beaktas bl.a. hur länge arbetsförhållandet har pågått samt arbetstagarens yrke eller befattning.

2.4. Väsentlig inverkan

En justering av pensionslönen efter prövning förutsätter ytterligare, att den ändring i pensionslönen som den exceptionella orsaken åstadkommit, skall "inverka --- väsentligt på pensionsskyddet".

Vi bedömning av den väsentliga inverkan skall hänsyn tas till det totala arbetspensionsskyddet. I praktiken förekommer det, att uppgifter om den offentliga sektorns arbetspension inte alltid finns tillgängliga vid beslutsfattandet, med också i dessa fall kan andelen av den offentliga sektorns arbetspension i det totala arbetspensionsskyddet i allmänhet uppskattas på basen av hur länge den offentliga anställningen pågått, och på detta sätt kan även dess betydelse beaktas vid bedömningen av den väsentliga inverkan.

3. EXCEPTIONELLA ORSAKER TILL JUSTERING AV PENSIONSLÖNEN UPPÅT

I det följande ges exempel på de vanligaste exceptionella orsaker som ger anledning till en justering uppåt av pensionslönen, då även de övriga förutsättningarna är för handen.

3.1. Sjukdom

Sjukdom som inverkat på lönenivån än en exceptionell orsak.

3.2. Överflyttning till annat arbete, permittering

På annans än arbetstagarens eget initiativ genomförd överflyttning till ett lägre avlönat arbete inom ett och samma arbetsförhållande anses vara en exceptionell orsak. Även permittering och förkortad arbetstid på grund av arbetsbrist anses vara exceptionell orsak.

3.3. Moderskapspenningtid och bortavaro därefter

En sådan sänkning av lönenivån, som beror på tid utan lön efter förlossning, anses har föranletts av exceptionell orsak. Tiden utan lön omfattar härvid såväl den lagfästa moderskapspenningtiden som en därefter eventuellt följande på kollektivavtal baserad moderskapsledighet utan lön.

3.4. Studieperioder

Den sänkta lönenivån som beror på studieledighet enligt lagen om studieledighet skall anses vara en exceptionell orsak. Därtill skall tillämpningen av undantagsstadgandet även omfatta sådan oavlönad studieperiod med nära anknytning till själva arbetet också i det fall, att studierna bedrivs på arbetstagarens eget initiativ. Detta gäller korta studieperioder, emedan ett APL-arbetsförhållande i allmänhet avbryts vid längre studieperioder och det då inte finns något behov av att tillämpa undantagsstadgandet.

3.5. Förtroendeuppdrag

När lönenivån har sjunkit på grund av att arbetstagaren skött förtroendeuppdrag skall detta anses bero på en exceptionell orsak. Av kollektivavtalens bestämmelser följer likväl, att skötseln av förtroendeuppdrag endast i sällsynta fall leder till en sänkt lönenivå.

4. EXCEPTIONELLA ORSAKER TILL JUSTERING AV PENSIONSLÖNEN NEDÅT

De exceptionella orsakerna till en justering nedåt av pensionslönen är betydligt fåtaligare än de föregående. I allmänhet anses det, att utbetalda löner och prestationer är löner under det år de utbetalats. En justering av lönegrunden nedåt kan likväl komma i fråga i sådana fall, då prestationer som skall beaktas i pensionslönen har utbetalats under ett sådant år som inverkar på pensionslönen, och dessa prestationer då leder till att lönerna under det aktuella året blir betydligt högre än normalt.

Ifall en överföring av dessa prestationer (t.ex. ackordbaserade, provisioner, tantiem) på den faktiska intjäningstiden, dvs en periodisering av dem, är möjlig, skall lönegrunden justeras nedåt med tillämpning av 7 § 2 mom. APL. Justering efter prövning skall således i dessa fall tillgripas endast, när den med lön jämställbara prestationen inte kan anses intjänad under någon viss bestämd tid. Exempel på en sådan prestation är gratifikationer som ges på basen av anställningsår.

Lönegrunden kan efter prövning justeras nedåt i de fall då en persons lön på grund av denna persons ställning i företaget eller av annan orsak höjs utan objektiva grunder i akt och mening att ge personen en högre pension. Om de högre lönerna kan anses utgöra ersättning, vederlag, för ökad arbetsbörda, t.ex. för söndags- eller övertidsarbete, kan ökningen i pensionslönen likväl inte anses bero på en exceptionella orsak.

5. ÄNDRINGAR I ARBETSVILLKOREN PÅ ARBETSTAGARENS EGET INITIATIV

Om en person i ett pågående arbetsförhållande på eget initiativ övergår från heltidsarbete till deltidarbete eller byter till ett annat arbete, där lönenivån är väsentligt lägre än den tidigare, är detta ingen förutsättning för tillämpning av undantagsstadgandet. Om likväl orsaken till denna ändring har varit någon ovannämnd exceptionell orsak, t.ex. sjukdom eller arbetsbrist, kan undantagsstadgandet tillämpas.

När arbetet i ett långvarigt arbetsförhållande ändras några år före pensionsfallet, leder en enligt huvudregeln utförd pensionslöneuträkning på basen av antingen den lägre eller den högre lönen till ett orättvist resultat i vederbörandes pensionsskydd. Övergång från deltidarbete till heltidsarbete och tvärtom och dess inverkan på pensionsskyddet utreds som bäst.

6. FÖRFARANDET VID TILLÄMPNING AV UNDANTAGSSTADGANDET

Förutsättningen för att 7 § 2 mom. APL skall tillämpas är således, att de i lagrummet avsedda samtliga fyra förutsättningarna uppfylls. Detta innebär, att alla dessa förutsättningar måste tas till särskild granskning.

Vid prövningen av om undantagastadgandet skall tillämpas eller inte, skall det först utredas om lönerna under de sista åren i det i lagen avsedda senaste arbetsförhållandet har sjunkit av sådan orsak som uttryckligen kan anses vara exceptionell. Uppfylls denna förutsättning, måste det därefter utredas, om lönenivån kan anses ha stabiliserats, och under hur lång tid, före den exceptionella orsaken, samt vidare, vilken den stabiliserade lönenivån är. Detta därför att det skall kunna fastställas, om den exceptionella orsaken har någon väsentlig inverkan eller inte.

Att konstatera att lönen stabiliserats är i allmänhet inget problem i de fall, då arbetsförhållandet har pågått relativt länge och den exceptionella orsaken har yppat sig en kort tid före pensionsfallet. Om däremot en person redan i början av ett sedermera långvarigt arbetsförhållande av någon orsak, som skall anses vara exceptionell, tvingats övergå till ett lägre avlönat arbete och denna senare period med lägre lön pågått en längre tid än den föregående perioden, är situationen mera problematisk. Generellt sett kan man dock anse, att den period, som utgör huvuddelen av arbetsförhållandetiden, är perioden med den stabiliserade lönenivån. Likaså kan man i allmänhet anse, att förändringar i lönenivån som inträffat för mer än 10 år sedan före pensionsfallet inte skall beaktas, emedan den nya lönenivån under en så lång tid måste anses ha stabiliserats.

För att den väsentliga inverkan skall kunna mätas måste den stabiliserade lönenivån bestämmas i markbelopp. Som den allmänna principen för detta kan det anses, att den stabiliserade lönenivån skall bestämmas i enlighet med 7 § 1 mom. APL på basen av de indexjusterade lönerna under de fyra åren (mk/mån) innan den exceptionella orsaken yppade sig. Beroende på ärendet kan också ett annat förfarande komma i fråga. Exempelvis om årsförtjänsterna har varierat under åren före den exceptionella orsaken, kan inverkan av dessa variationer elimineras så, att den stabiliserade lönenivån bestäms som ett medeltal av lönerna under flera än fyra års tid. För korta arbetsförhållanden kan medeltalet räknas ut på basen av de tillhandsvarande åren. I fråga om ett arbetsför-

hållande, där fast månadslön betalas, kan den stabiliserade lönenivån bestämmas redan på basen av några månaders lön.

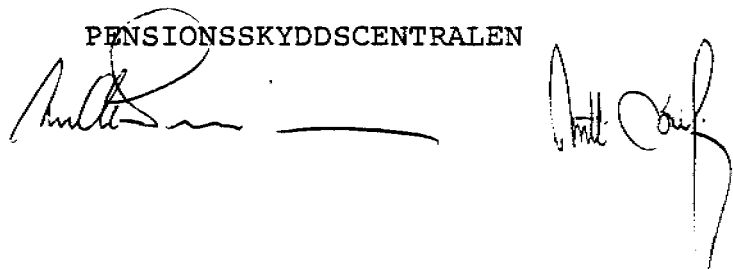
Enligt 7 § 2 mom. APL anses såsom pensionsgrundande lön medelbeloppet av den arbetsförtjänst sökanden skulle ha haft, om den exceptionella orsaken inte hade yppat sig. Emedan den lön, som den stabiliserade lönenivån visar att sökanden haft, kan anses motsvara just detta medelbelopp, kan beloppet vid den praktiska tillämpningen normalt även anses vara sökandens pensionslön.

I de fall då lönen sänks bestäms pensionslönen på motsvarande sätt som då lönen höjs.

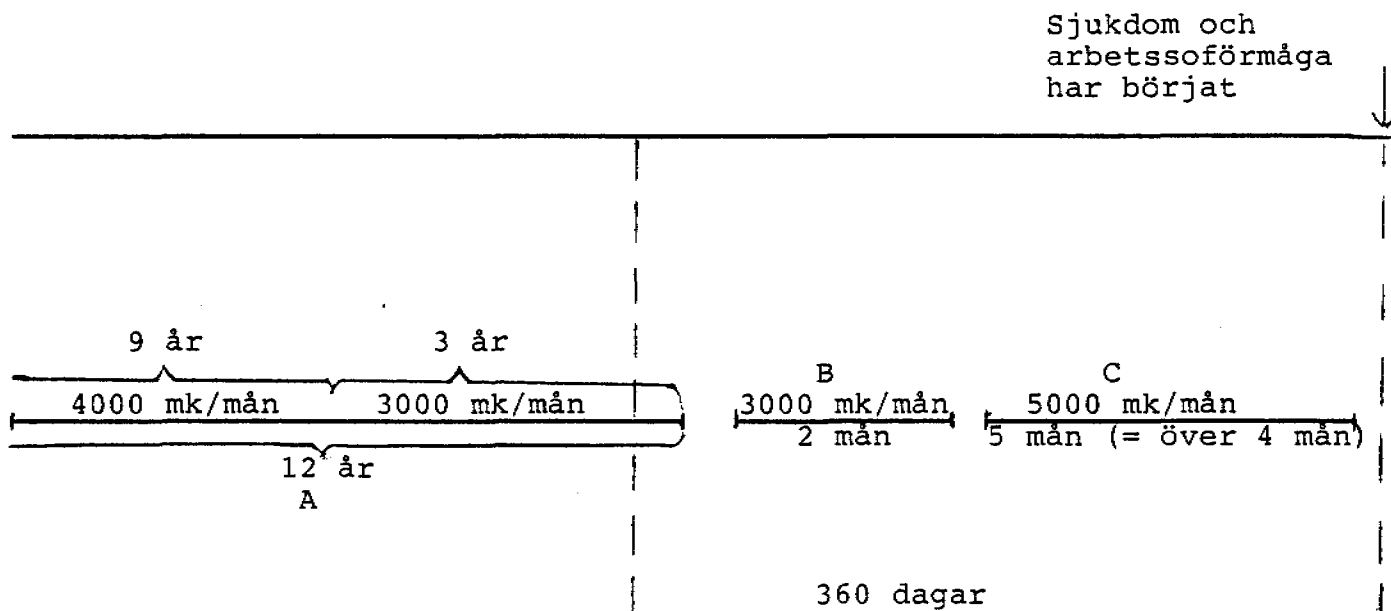
Vi den s.k. väsentlighetsgranskningen, d v s. när det skall konstateras, om den av den exceptionella orsaken föranledda ändringen har haft en väsentlig inverkan på en persons pensionsskydd, är meningen den, att vederbörandes hela pensionsskydd skall beaktas. För den jämförelse som härvid måste göras när pensionen bestäms, räknas pensionslönen i det i lagen avsedda senaste arbetsförhållandet först ut i enlighet med huvudregeln. Den pension som då erhålls jämförs sedan med den pension som fås då undantagsstadgandet tillämpas på ovan anförd sätt.

Gränsen för vad som är väsentlig inverkan har i lagen lämnats öppen. Till rättesnöre i praktiken i de fall då pensionslönen höjs kan man dock ta bl.a. försäkringsdomstolens avgöranden, enligt vilka pensionslönen skall räknas i enlighet med undantagsstadgandet, när den exceptionella orsaken har en inverkan om cirka 10 % på pensionen. I de fall då lönen sänks måste inverkan på pensionsskyddet vara större än i förhöjningsfallen. I sänkingsfallen är praxis den, att inverkan skall utgöra omkring 30 % på pensionsskyddet. De olika procenttalen beror på lagens ordalydelse. När samtliga tillämpningsföresättningar är uppfyllda kan enligt lagen lönen sänkas i sänkingsfallen; i förhöjningsfallen däremot anses pensionslönen vara lika med medelbeloppet av den arbetsförtjänst, på vilken den exceptionella orsaken inte har inverkat.

Om en person i sin pensionsansökan har yrkat på en justering av pensionslönen efter prövning, bör ett utlåtande om detta ges i pensionsbeslutet eller i en bilaga såväl då yrkandet godkänts som då det avslagits.

Exempel. Tillämpning av 7 § 2 mom. APL

Sökanden har haft ett arbetsförhållande A i 12 år, vari hans förtjänster under de tre sista åren har varit en fjärdedel mindre än av de tidigare förtjänsterna. Därefter har han haft två korta arbetsförhållanden innan pensionsfallet inträffade.

Arbetsförhållandet C har pågått över fyra månader och den återstående anställningstiden skall således anslutas till detta. Emedan arbetsförhållandet A har upphört under en tid om 360 sådana dagar närmast före pensionsfallet, för vilka sökanden inte har fått i lagen om riksomfattande arbetslöshetskassor avsett dagunderstöd, kan undantagsstadgandet tillämpas på detta arbetsförhållande om pensionslönen i arbetsförhållandet har sjunkit av en exceptionell orsak och om denna omständighet har en väsentlig inverkan på sökandens pensionsskydd.